

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

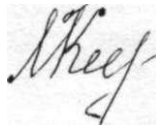
Кошечко Наталія Василівна

УДК 37 (092)

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
С.А.АНАНЬІНА (1873-1942)**

13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Марушкевич Алла Адамівна,
професор кафедри педагогіки Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дічек Наталія Петрівна,
завідувач лабораторії історії педагогіки Інституту
педагогіки АПН України;

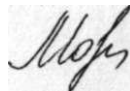
кандидат педагогічних наук, професор
Коваленко Євгенія Іванівна,
завідувач кафедри педагогіки Ніжинського
державного педагогічного університету
імені Миколи Гоголя.

Захист дисертації відбудеться "7" березня 2008 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.001.16 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Молодимирська, 60, аудиторія 314.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, аудиторія 12).

Автореферат розісланий "5" лютого 2008 р.

**Нчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.М. Москаленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Складний процес реформування освітньої галузі в Україні потребує глибокого осмислення вітчизняного педагогічного досвіду. Доцільність урахування педагогічних здобутків минулого, їх важливість при реалізації сучасних освітніх підходів наголошується в Національній доктрині розвитку освіти (2002). У документі акцентується увага на навчально-виховному процесі, який повинен здійснюватися на національному ґрунті, в органічному поєднанні з історією і народними традиціями, на необхідності збереження та збагачення культури українського народу. У зв'язку з цим, особливого значення набуває вивчення, аналіз, узагальнення і творче використання досвіду українських педагогів і культурно-освітніх діячів, які збагатили унікальним доробком розвиток вітчизняної педагогічної думки.

Прогресивні погляди вчених кінця XIX - першої третини XX ст. не втратили своєї значущості і в наш час. Ґрунтовне дослідження, широке висвітлення й адаптоване до культурно-часового контексту застосування провідних ідей освітньої спадщини забезпечує дотримання принципів єдності, спадкоємності та наступності у розвитку педагогічної науки. Звернення до першоджерел, які відображають надбання національної системи освіти в минулому, сприяє усвідомленню сучасності й визначенню перспектив розвитку педагогіки.

В Україні відомі імена та діяльність Х.Алчевської, Г.Ващенко, Б.Грінченка, В.Короленка, Т.Лубенця, А.Макаренка, Я.Мамонтова, В.Науменка, І.Огієнка, С.Русової, І.Стешенка, М.Сумцова, В.Сухомлинського, Я.Чепіги, С.Черкасенка. Їхню творчу освітню спадщину введено до широкого наукового обігу історико-педагогічними розвідками сучасних дослідників: Н.Антонець, А.Бойко, Л.Вовк, Н.Дічек, Н.Дем'яненко, М.Євтух, Т.Завгородня, І.Зязюн, Н.Калениченко, Є.Коваленко, М.Лещенко, В.Майборода, А.Марушкевич, Н.Ничкало, І.Скоропад, М.Стельмахович, О.Сухомлинська та інші. Життєвий шлях і науковий доробок педагогів минулого активно розробляється сьогодні. Проте, ще залишаються поза увагою інші, значимі імена вчених, які потребують ґрунтовного опрацювання.

Серед яскравої плеяди освітян кінця XIX - першої третини XX ст. вирізняється багатогранністю і своєрідністю життєдіяльності та педагогічної спадщини Степан Андрійович Ананьїн (1873-1942) - видатний український науковець-педагог, психолог, педолог, філософ, керівник-організатор освіти та активний громадський діяч. Науково-педагогічна діяльність С.Ананьїна характеризувалася широтою спрямованості професійних інтересів. Переконливим доказом цього є перелік посад, які С.Ананьїн займав до 1925 р.: завідувач кафедри педагогіки, професор, декан факультету професійної освіти Київського інституту народної освіти (реорганізованого у 1920 р. Київського університету), викладач Київських Фребелівського, Комерційного, Агрономічного інститутів, лектор Київських Вищих жіночих курсів, а також директор школи та Тимчасових педагогічних курсів, декан Інструкторсько-педагогічного факультету Київської Державної консерваторії, завідувач відділу Київської обласної педагогічної станції, президент Київського Педологічного інституту.

Персоналію С.Ананьїна побіжно згадує О.Дзевєрін у книзі "Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР" (1957). Ґрунтовніше науковий доробок вченого розглянуто М.Лрошенко у статті "Педагогічні праці С.А.Ананьїна" (1968). На основі цієї інформації у довідково-енциклопедичні видання вміщено лаконічні відомості про освітянина. На його психологічні погляди посилається О.Леонтєв ("Діяльність. Свідомість. Особистість", 1977) у зв'язку з проблемою пізнавального інтересу, який детально досліджував С.Ананьїн. Висвітленню педагогічної спадщини вченого особливу увагу приділила Н.Дічек у статтях "С.А.Ананьїн" (1988), "З галереї портретів українських педагогів 20-х років ХХ ст.: Степан Ананьїн" (2002), "Ананьїн Степан Андрійович" (2005), в яких проаналізовано окремі аспекти його освітньої діяльності. Загальнонаукове значення має робота Н.Дем'яненко та І.Важинського "Ретроспектива педагогічної освіти в Україні (XIX - перша третина ХХ ст.)" (1998), в якій лаконічно оцінено внесок С.Ананьїна у розвиток вищої педагогічної освіти. Ця тема частково знайшла своє відображення у дисертаційному дослідженні І.Прутченко "Київський Фребелівський педагогічний інститут в системі вищої освіти України" (2005). Зокрема, автор наводить деякі факти з викладацької діяльності С.Ананьїна у стінах цього навчального закладу. Пам'яті науковця присвячені газетні публікації його земляка М.Саяного "Твої люди, Зміївщини" (2003) та "Не став на коліна перед катами" (2004). Персоналія професора стала предметом наукового інтересу А.Марушкевич у статті "Освітньо-наукова діяльність С.Ананьїна" (2005). Ім'я вченого згадується М.Лещенко у монографії "Сторінки просвітницько-педагогічної діяльності Миколи Зерова" (2005). Окремі ідеї психолого-педагогічної спадщини С.Ананьїна у контексті філософсько-методологічного аналізу розкрито російськими вченими А.Кусжановою ("Проблема інтересу в сфері освіти", 2005) та Т.Костаєвою ("Формування стійкого навчально-пізнавального інтересу школярів у процесі їх професійного самовизначення", 2006). Науковий доробок С.Ананьїна здобув поширення у сучасній освітній літературі завдяки узагальнюючим дослідженням О.Сухомлинської - "Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем" (2003), "Українська педагогіка в персоналіях" (2005).

Історіографічний огляд проблеми засвідчує, що, не зважаючи на зазначені праці, недостатньо вивченими є життєвий шлях, професійна діяльність і педагогічні погляди С.Ананьїна, які до цього часу ще не стали предметом окремого комплексного дослідження. Таким чином, актуальність теми дослідження, історико-педагогічна значущість постаті вченого, недостатня розробленість проблеми, незначна кількість робіт, які висвітлюють освітню діяльність С.Ананьїна зумовили вибір **теми дисертаційного дослідження - "Науково-педагогічна діяльність С.А.Ананьїна (1873-1942)".**

Зважаючи на запити сучасної педагогічної науки в Україні, заслуговує на дослідницький інтерес і набуває принципового значення науково-педагогічна діяльність вченого, для вивчення якої був застосований системний підхід. Він полягав, зокрема, у цілісному розгляді життєдіяльності С.Ананьїна. Його життєвий шлях визначальним чином впливав на професійну діяльність, яка тісно

взаємопов'язана з науковим світоглядом. Аналіз цього причинно-наслідкового ланцюга, доводить, що засвоєні з дитинства ідеї, погляди, цінності, переконання, ідеали істотно впливали на подальшу долю С.Ананьїна. Тому у дисертаційному дослідженні **хронологічні межі** співпадають з роками життя вченого й охоплюють період 1873-1942 рр. Науково-педагогічну діяльність С.Ананьїна проаналізовано з 1897 до 1931 р., оскільки саме ці дати є роками виходу першої та останньої (зафіксованої нами) друкованої праці вченого, в яких виявлялись і які фактично підтверджували зміст, напрями освітньої діяльності С.Ананьїна.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка і є складовою теми "Зміст та шляхи покращення освіти у вищій школі в умовах багатоступеневої підготовки спеціалістів" (державний реєстраційний номер 0102Ш03106). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради факультету соціології та психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 4 від 01.12.2004 р.) та узгоджено на засіданні бюро Ради з координації досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 21.03.2006 р.).

Мета дослідження - здійснити аналіз та висвітлення науково-педагогічної діяльності С.Ананьїна у контексті актуалізації внеску вченого у розвиток освіти та педагогічної думки в Україні.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

- вивчити суспільно-історичні та культурно-освітні чинники розвитку особистості С.Ананьїна;
- встановити й обґрунтувати періоди та напрями науково-педагогічної діяльності вченого;
- проаналізувати педагогічні погляди С.Ананьїна на освітній ідеал, мету, завдання, зміст навчально-виховного процесу у середній школі;
- визначити сутність "педагогіки інтересу" у наукових дослідженнях вченого;
- схарактеризувати і узагальнити теоретико-методичні підходи С.Ананьїна до організації естетичного та трудового виховання дітей;
- розкрити зміст провідних педологічних ідей С.Ананьїна з проблеми успішного розвитку особистості.

Об'єкт дослідження - педагогічна думка в Україні кінця ХІХ - першої третини ХХ ст.

Предмет дослідження - освітня діяльність та науково-педагогічна спадщина С.Ананьїна.

Методологічною основою дослідження є положення теорії наукового пізнання, об'єктивний та історичний підхід до аналізу педагогічних явищ; системний підхід як спосіб аналізу досліджуваних проблем; положення про єдність загального і часткового, прояв спільних закономірностей у конкретних варіаціях життя індивідуума; методологічне положення про роль особистості у науці логічно трансформоване на історико-педагогічне поле, що дало змогу представити розвиток педагогічної науки крізь призму спадщини вченого.

Теоретичною основою дослідження є положення про: методологію та методи сучасних історико-педагогічних досліджень (С.Гончаренко, Н.Гупан, Н.Дічек, Н.Дем'яненко, М.Євтух, Є.Коваленко, О.Сухомлинська), національний компонент у вітчизняній освітній теорії та практиці (В.Кемінь, В.Кузь, А.Марушкевич, М.Стельмахович, Б.Ступарик, М.Ярмаченко), розвиток напрямів виховання (І.Бех, О.Копернік, М.Лещенко), реформування змісту освіти та підвищення ефективності навчального процесу (І.Зязюн, В.Кремень, ОЛюбар).

Для вирішення поставлених завдань застосовано відповідні теоретичні та емпіричні **методи дослідження**: пошуково-бібліографічний метод вивчення та аналізу наукової літератури, який дав змогу виявити джерельну базу науково-педагогічної спадщини С.Ананьїна; біографічний метод, що застосовувався для аналізу життєдіяльності вченого; проблемно-хронологічний метод, який використано у розгляді науково-педагогічної діяльності С.Ананьїна у часовій послідовності; метод ретроспективного логіко-семантичного аналізу, за яким здійснювався відбір фактологічного матеріалу з метою з'ясування даних життєдіяльності вченого; класифікація, систематизація і моделювання інформації, що сприяло розкриттю та обґрунтуванню науково-педагогічної діяльності вченого; зіставлення, порівняння та узагальнення результатів дослідження, що дало змогу проаналізувати теоретичні підходи С.Ананьїна до організації навчально-виховного процесу і схарактеризувати його внесок у науку.

Джерельну базу дослідження складають праці С.Ананьїна: підручники, навчальні посібники, монографії, наукові та публіцистичні статті, доповіді, рецензії, звіти, програми, матеріали публіцистичних видань. Цінний фактичний матеріал було зібрано в ході опрацювання інформаційних матеріалів Наукової бібліотеки імені М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.Сухомлинського, Педагогічного музею АПН України, Національної бібліотеки України імені В.Вернадського, Державної науково-технічної бібліотеки України, Наукової бібліотеки Інституту психології ім. Г.Костюка АПН України, Науково-довідкової бібліотеки ЦДІА України, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В.Каразіна, Державного архіву м. Києва (фонди: № 16, 244, р-346), Центрального державного архіву вищих органів влади і управління м. Києва (фонд № 166), Центрального державного історичного архіву України (фонди: № 442, 707), Державного архіву Харківської області (фонди: № 3, 51, 309, 266, 667, 661, р-2982), Державного архіву м. Харкова (фонди: № 40, 19). Використано збірники нормативних документів, суспільно-політичну і педагогічну пресу, довідково-бібліографічну літературу, історико-педагогічні дослідження.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягає в тому, що вперше на основі документальних джерел і наукової літератури здійснено цілісний аналіз науково-педагогічної діяльності С.Ананьїна у контексті історичних і освітніх подій кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. З'ясовано провідні чинники, що впливали на розвиток особистості діяча (родинне виховання, гімназійна та університетська освіта, досвід роботи вчителем, спілкування з

відомими представниками української культури та освіти). Встановлено й обґрунтовано періоди та напрями науково-педагогічної діяльності вченого. Проаналізовано внесок С.Ананьїна у розвиток педагогічної думки України. Визначено сутність "педагогіки інтересу" і "школи чинності" за С.Ананьїним. Схарактеризовано і узагальнено теоретико-методичні підходи вченого до організації навчально-виховного процесу з проблеми естетичного та трудового виховання дітей. Розкрито сутність педагогічних ідей С.Ананьїна.

Доповнено інформацію про життєвий шлях та професійну діяльність С.Ананьїна; уточнено біографічні відомості про вченого. Упорядковано і представлено бібліографію наукових праць професора.

Подальшого розвитку набули: ідея актуалізації особистості С.Ананьїна як самобутнього представника освітнього руху кінця ХІХ першої третини ХХ ст.; висвітлення теоретико-методичних аспектів організації навчально-виховного процесу у зазначений історичний період.

До наукового обігу введено невідомі архівні документи, історичні факти, пов'язані з життєдіяльністю С.Ананьїна і розвитком освітньої думки України.

Практичне значення полягає в збагаченні історико-педагогічних знань щодо розвитку вітчизняного шкільництва і педагогічної науки наприкінці ХІХ - у першій третині ХХ ст.; у поверненні в науковий обіг педагогічної спадщини С.Ананьїна, що створює можливості її творчого використання у сучасній теорії та практиці національної освіти. У результаті дослідження сформульовано положення і висновки, які дають нову інформацію для розуміння й аналізу значення науково-педагогічної діяльності вченого, необхідної для цілісного відтворення особливостей розвитку української педагогічної думки.

Матеріали дослідження можуть бути застосовані при розробці навчальних програм, підручників, навчально-методичних посібників із загальної педагогіки, історії педагогіки, освітнього менеджменту, порівняльної та соціальної педагогіки, історії психології, загальної та вікової психології, етики та естетики. Основні результати дослідження доцільно використовувати у навчально-виховному процесі загальноосвітніх і вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.

Результати наукового дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Педагогічного коледжу № 1 ГУОН КМДА при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 133 від 29.06.2005), факультету соціології та психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 017/143-144 від 19.09.2006) шляхом читання лекцій за матеріалами науково-педагогічної спадщини С.Ананьїна; у науково-пошукову діяльність краєзнавчого музею м. Зміїв шляхом поповнення його наукових джерельних фондів (довідка про впровадження № 29 від 11.04.2006).

Вірогідність і аргументованість наукових результатів дослідження забезпечувались теоретичною та методологічною обґрунтованістю його вихідних положень, що обумовлювалось опорою на принципи історизму, детермінізму й об'єктивізму; послідовною реалізацією системного підходу, пов'язаного із

системним аналізом дослідницьких матеріалів, використанням обсягу архівних документів та спеціальної літератури з проблеми; застосуванням комплексу методів адекватних меті, завданням, об'єкту, предмету дослідження.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення і висновки дисертаційної роботи висвітлювались у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: "Зміст та шляхи покращення освіти у вищій школі" (Київ, 2005), "Шевченківська весна" (Київ, 2006), "Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми" (Київ, 2006), "Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень" (Київ, 2006), "Українська педагогічна преса у становленні національного шкільництва: на перехресті століть" (Умань, 2006), "Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика" (Луганськ, 2006), "Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід" (Вінниця, 2006), "Соціальна робота та сучасність: теорія та практика" (Київ, 2006), "Теорія та практика розвиваючого навчання" (Луганськ, 2006), "Педагогічна майстерність: становлення і шляхи розвитку" (Полтава, 2006), "Сучасні проблеми науки та освіти" (Харків, 2006), "Значення совісті загальнолюдське: державне, особисте, родинне" (Київ, 2007), "Акмеологія - наука ХХІ століття" (Київ, 2007), "Інформаційні комунікативні технології навчання" (Київ, 2007).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 19 одноосібних працях автора, серед яких 12 статей у фахових виданнях, затверджених у переліку ВАК України.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи - 208 сторінок: основний текст - 173 сторінки; додатки - 15 сторінок; список використаних джерел - 20 сторінок, 244 найменування (191 літературне джерело, 41 - архівний документ, 12 - іноземною мовою).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, вказано зв'язок роботи з науковими темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу, методи, джерелознавчу базу дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наведено дані про впровадження, апробацію, вірогідність і аргументованість отриманих результатів.

У першому розділі - "Життєвий і творчий шлях С.Ананьїна у контексті соціально-культурного розвитку кінця ХІХ - першої третини ХХ ст." - проаналізовано й узагальнено науково-педагогічний доробок ученого, розглянуто процес становлення та розвитку його особистості, визначено основні етапи життєвого шляху, схарактеризовано напрями освітньої діяльності.

Проведене дослідження свідчить, що суспільно-історичний та культурно-освітній контекст розвитку особистості С.Ананьїна зумовлений суперечливими

тенденціями епохи кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. Революційні кризові події в історії українського народу суттєво впливали на політичну, культурну та освітню сфери суспільного життя в цілому і на розвиток конкретної особистості.

На основі аналізу архівних джерел виділено чинники становлення та розвитку особистості С.Ананьїна, а саме: спадковість, наявність широкого спектру задатків і здібностей, обдарованості; виховання в умовах дворянської родини; значущість домашньої початкової освіти; позитивний досвід навчання у 3-й Харківській гімназії; глибинний духовно-соціальний вплив, отриманий під час здобуття освіти у Харківському та Київському університетах; досвід учительовання; спілкування з відомими представниками української культури.

У дисертації підкреслено, що особливой значущості у процесі розвитку С.Ананьїна набувають не лише суспільно-історичні та культурно-освітні події, а й пов'язані з ними неординарні персоналі видатних викладачів-професорів у студентські роки: М.Алексєєнка, Д.Багалія, М.Бубнова, Л.Владимирова, О.Тілярова, М.Гредескула, В.Даневського, І.Дитятіна, Б.Кістяківського, А.Сонні, О.Сперанського, А.Стоянова, Т.Флоринського, Г.Челпанова, Н.Цитовича й інших.

Як показав розгляд історико-педагогічної літератури, на формуванні особистості С.Ананьїна помітно відобразилися освітні погляди широковідомих зарубіжних (В.Вундт, І.Герbart, Дж.Дьюї, Е.Киркпатрик, В.Лай, Дж.Локк, Е.Мейман, Й.Песталоцці, В.Рейн, Ж.-Ж.Руссо, О.Саломон, Г.Спенсер, С.Френе, С.Холл, У.Цигнеус, Г.Шарельман) і вітчизняних (О.Духнович, М.Корф, П.Лесгафт, Г.Соломін, Л.Толстой, К.Ушинський) учителів минулого та його сучасників: М.Василенка, Г.Гринька, М.Грушевського, В.Затонського, Т.Лубенця, С.Русової, Я.Ряппо, М.Скрипника, О.Шумського та інших. У цьому процесі ключового значення набуло постійне прагнення С.Ананьїна до самоосвіти, самовдосконалення та самореалізації у Київському університеті, який мав долевизначальний вплив на становлення та розвиток С.Ананьїна як викладача і науковця. Таку ж значущу роль відігравав цей вищий навчальний заклад і в життєдіяльності інших видатних учених-освітян, колег С.Ананьїна у цей період: О.Астряба, А.Володимирського, О.Гермайзе, Г.Жураківського, М.Зерова, С.Сфремова, А.Кримського, К.Лебединцева, Б.Манжоса, О.Музиченка, І.Огієнка, Я.Чепіги та інших, які пов'язали своє науково-педагогічне покликання з іменем університету св. Володимира і в переважній більшості були його випускниками та викладачами. З їхніми персоналіями пов'язані яскраві сторінки історії вільнодумства, національних перемог, становлення фундаментальних наукових ідей, які здобули визнання у вітчизняній педагогічній науці.

На основі дослідження архівних і літературних джерел встановлено й обґрунтовано виокремлення періодів життя та діяльності вченого. Перший - період дитинства, отрочества, юності 1873-1893 рр. Протягом цього часу С.Ананьїн отримав ґрунтовну домашню освіту, став сумлінним гімназистом та блискуче закінчив середній навчальний заклад. Того року розпочався другий період (1893-1905) - здобуття вищої освіти, професійного визначення, первинної соціальної зрілості. У 1897 р. С.Ананьїн завершив навчання на юридичному факультеті Харківського університету і був залишений на кафедрі кримінального права.

Другу вишу освіту майбутній вчений здобував на історико-філологічному факультеті Київського університету, де його залишили (1905) на кафедрі філософії для приготування до професорського звання. Третій період життєдіяльності С.Ананьїна - становлення як викладача та вченого, з 1905 до 1915 р., характеризувався енергійною педагогічною діяльністю, створенням перших теоретичних праць, кристалізацією наукового світогляду. Захист дисертації "Інтерес у вченні сучасної психології і педагогіки" (1915) у Київському університеті знаменував четвертий період - розвиток освітньо-наукової діяльності (1915-1925), що вирізнявся розквітом творчої організаторської активності С.Ананьїна. Здобутки цього періоду відображено у ґрунтовних теоретико-методичних працях ученого. У 1925 р., коли професор за станом здоров'я звільнився з усіх посад, почався останній період життя С.Ананьїна - "творчий пошук", етап поглиблення педагогічних ідей, який трагічно обірвався у 1942 р. Перший та останній періоди життя діяча були пов'язані з м. Змієвом. Другий минув у м. Харкові й м. Києві. Найбільш насичені третій та четвертий пройшли у освітньому житті м. Києва. Критеріями періодизації стали біографічні дані і особливості професійної діяльності С.Ананьїна.

У результаті наукового пошуку обґрунтовано, що протягом 1905-1942 рр. вчений реалізував науково-педагогічну діяльність у семи напрямках.

- Педагогічно-викладацький: учитель Київської Третьої (1906-1912) та П'ятої (1907-1909) гімназій; педагог приватних навчальних закладів аналогічного типу - Київських жіночих О.Плетневої (1906), СЄвсєєвої (1907) та чоловічої В.Науменка (1911-1913) гімназій; викладач навчального закладу 1-го розряду С.Полтович (1907), Комерційного училища М.Хорошилової (1907-1925), Київського Фребелівського педагогічного інституту (1911-1918); приват-доцент (1908), згодом - доцент (1916) Київського університету, професор Київського ВІНО (а згодом - КІНО) (1918-1925), Київського Комерційного (1912-1925) та Агрономічного (1925) інститутів.

- Науково-дослідний: вивчення психічних процесів і функцій індивіда "Дослідження з теорії пізнання" (1912), пізнавального інтересу особистості "Інтерес у вченні сучасної психології і педагогіки" (1915); дослідження моральних ідеалів учнів "Дитячі ідеали" (1911), мети, завдань, змісту освіти у середній школі "Історія педагогіки" (1911), "Нариси з педагогіки середньої школи" (1914), "Сучасна доба і виховання" (1922), "До питання про знесення класно-урочної системи" (1924); висвітлення проблем естетичного "Естетичне виховання" (1922) і, зокрема, музичного "Психологія музичних переживань" (1923), "До вивчення музичного боку дітей та дитячої музичної здібності" (1924), образотворчого "Дитяча художня творчість і педагогічні збчення" (1928), трудового виховання "Трудове виховання, його минуле і сучасне" (1924), інноваційних методів навчання "Екскурсійний метод викладання" (1922), "Педологічний семінар при Київському ІНО" (1923) та розвитку дитини "Педологія" (1923); зарубіжного освітнього досвіду "30 слів до Педагогічної енциклопедії" (1924), "3 педагогічного життя Німеччини" (1924), "Актуальні питання педагогіки на Заході" (1924), "Історія педагогічних течій" (1929);

теоретичні розробки С.Ананьїна підтверджують його наукову діяльність як укладача, у співавторстві з М.Цитроном, педагогічного словника-довідника, бібліографії за питаннями педагогіки та психології, автора курсів лекцій із загальної педагогіки, історії педагогіки, логіки, політичної економіки, правознавства, психології, філософської пропедевтики: "Законоведення" (1906), "Педагогічний календар довідник" (1911), "Історія педагогіки" (1911), "Педагогічний довідник" (1912).

- Управлінський: виконуючий обов'язки директора (1908-1909) Комерційного училища М.Хорошилової, реорганізованого у 2-у Київську реальну школу, а пізніше трудову школу №33, її директор (1910-1925); завідувач кафедри педагогіки, декан факультету професійної освіти КІНО (1921-1925), декан інструкторсько-педагогічного факультету Київської консерваторії (1922-1925); директор Тимчасових педагогічних курсів (1919-1925); завідувач відділу нормального дитинства Київської обласної педагогічної станції (1921-1925), президент Педологічного інституту (1922-1925).

- Організаторсько-наставницький: наставник Київського Фребелівського педагогічного інституту (1911-1920) та Київського комерційного інституту, створеного професором М.Довнар-Запольським (1912); організатор семінарів з педології (1922-1923); наставник Зміївської школи (1928-1941).

- Культурно-просвітницький: лектор Вечірніх Загальноосвітніх (при гімназії В.Петра) (1907), Київських сільськогосподарських (створених Київським товариством сільського господарства і підпорядкованих Головному Управлінню Землеустрою и Землеробства (1911-1914), Вищих жіночих (1911-1915), Вечірніх вищих жіночих (створених А.Жекуліною) (1912-1916) курсів.

- Громадський: громадський представник на трьох Всеросійських з'їздах з психології; ініціатор, на громадських засадах, педологічних семінарів при КІНО; дійсний член Українського науково-дослідного інституту педагогіки (1928).

- Творчо-літературний: представлений працями "Злочин і покарання у "Law in a Conodia" Дайте" (1897), "Учіння Платона про прекрасне" (1901), "Софіст. Діалог Платона" (1907), "Розкопки на місці стародавнього Кноса на Криті" (1912).

Напрями науково-педагогічної діяльності вченого тісно пов'язані та доповнюють один одного, характеризуються ідейно-тематичною глибиною, змістовною широтою досліджуваних проблем, високим рівнем креативності, оригінальністю педагогічного пошуку.

Широкий спектр діяльності С.Ананьїна спонукає до роздумів про те, що він був далеко неординарною, цікавою індивідуальністю, з енциклопедичними знаннями та бажанням віддавати багатогранний талант обраній справі. Занадто напружений темп різносторонньої праці С.Ананьїна останніх років, прогресуюча хронічна хвороба та складна суспільно-політична ситуація в КІНО, зміна на кардинально протилежний курс "педагогізації" університету (наполегливим впроваджувачем якого був С.Ананьїн) підірвали його здоров'я. Професор змушений залишити активну науково-педагогічну діяльність і переїхати до м. Змієва Харківської області, де пройшли останні роки його життя.

У другому розділі - "Зміст науково-педагогічної спадщини С.Ананьїна" - проаналізовано педагогічні погляди вченого на освітній ідеал, мету, завдання, зміст навчально-виховного процесу у середній школі, розглянуто історичний аспект проблеми пізнавального інтересу та розкрито його значення в освітньому процесі. Виділено декілька головних аспектів у спадщині вченого: С.Ананьїн вдосконалив концепцію виховуючого навчання, яка була запропонована ще Й.Гербартом; відстоював нерозривність інтелектуального навчання, морального виховання та фізичного розвитку особистості; надавав надзвичайного значення інтересу в навчанні та індивідуальному підходу, що базувався на засадах педології. Праці С.Ананьїна засвідчують прагнення творити вітчизняну педагогіку на науковому ґрунті, на основі психолого-педагогічних знань.

Як засвідчило вивчення науково-педагогічної спадщини С.Ананьїна, у праці "Нарис з педагогіки середньої школи" (1914) вчений обґрунтував мету, окреслював навчально-виховні завдання та зміст освіти у новій школі. Під загальною освітою він розумів, передусім, "багатство знань про все", енциклопедичну освіту, яка б сприяла розвитку "всієї людини в її цілому", всебічному розвитку, формуванню фізичних сил і психічних нахилів та здібностей особистості. Для досягнення цієї мети, С.Ананьїн визначив два основні завдання: творити досконалу людину і готувати її до продовження освіти. Головне практичне спрямування роботи школи полягало в тому, що її діяльність має відповідати суспільним потребам.

У дослідженні визначено, відповідно до ідей С.Ананьїна, ідеал, мету, завдання, зміст освіти середньої школи. Учений розкрив сутність трьох найголовніших рис, притаманних тогочасній шкільній освіті. С.Ананьїн стверджував, що характерною негативною рисою загальнонавчального освітнього ідеалу був інтелектуалізм, прагнення вчителів до одностороннього інтенсивного розвитку інтелекту. Наступну рису вчений визначав як універсалізм, що полягав у догматичному ствердженні спільної освіти для всіх, у однаковому переліку навчальних предметів, без врахування вікових та індивідуальних здібностей особистості, нехтуванні її вільним вибором. Негативною рисою освітнього ідеалу С.Ананьїн вважав і трансцендентизм, відірваність школи від життя і неможливість учнів користатися на практиці засвоєним інформаційним матеріалом.

У дисертації розкрито погляди С.Ананьїна на проблеми морального виховання підростаючого покоління. Вчений був переконаний, що виховна діяльність має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і стереотипів поведінки на основі засвоєних ідеалів і принципів моралі.

Проведене дослідження педагогічних праць С.Ананьїна свідчить, що здійснивши багатоаспектний аналіз мети і завдань середньої школи, С.Ананьїн розробляв можливі альтернативні та інноваційні підходи до оновлення її змісту, в контексті відповідності цивілізаційним і соціальним змінам. Будучи глибоко обізнаним з педагогічними дослідженнями зарубіжних і вітчизняних вчених, своє завдання науковець вбачав у глибинному вивченні природи пізнавального інтересу і педагогічних засад його використання в освітній діяльності. Саме цій проблемі присвячене дисертаційне дослідження "Інтерес у вченні сучасної

психології і педагогіки" (1915). Унікальність цієї порівняльно-педагогічної за характером праці полягає у тому, що вона інтегрує в собі філософський, психологічний і власне педагогічний підходи до з'ясування сутності пізнавального інтересу. С.Ананьїн зміг здійснити таке дослідження завдяки фундаментальній, класичній освіті, володінню багатьма іноземними мовами і практичній педагогічній діяльності.

Концептуальною ідеєю монографії є пошук наукового обґрунтування "педагогіки інтересу" через аналіз творчої спадщини відомих просвітителів, педагогів, психологів, починаючи з XVII століття. Праця (обсягом 500 сторінок) складається з вступу, семи розділів, висновків, іменного покажчика. "Інтерес у вченні сучасної психології та педагогіки" можна вважати приналежним до класичних вітчизняних праць з порівняльної педагогіки, що формували базис для розвитку сучасної вітчизняної компаративістики.

На основі аналізу монографії С.Ананьїна здійснено розгляд психолого-педагогічних поглядів вченого на сутність, природу виникнення та протікання процесу пізнавального інтересу. Узагальнення наукового доробку С.Ананьїна дає підстави стверджувати, що термін "інтерес" тлумачиться дослідником як прагнення, бажання, що переживаються особистістю у вигляді стійких почуттів. Ученим розглянуто функції та механізми стимулювання пізнавального інтересу.

У дисертаційному дослідженні підкреслено, що С.Ананьїн - перший вітчизняний учений, який детально проаналізував світовий доробок з психолого-педагогічної проблеми інтересу. Провівши порівняльне дослідження різних за теоретичними і практичними напрямками наукових течій, він уклав класифікацію останніх. Учений виділив три найважливіші тенденції розвитку наукової думки з проблеми: інтелектуалістичну (Й.Гербарт, В.Рейн, О.Мессмер), емоційну (В.Остерман, Ф.Паульсен), вольову (В.Вундт). Крім детального аналізу цих наукових напрямів, С.Ананьїн розтлумачив і позиції педагогів та психологів, які розробляли теорію багатоступеневої природи інтересу (Е.Мейман, Т.Ціллер, Г.Еббенгауз та ін.), теорію психобіологічної природи інтересу (Е.Клапаред). С.Ананьїн поділив теорії походження інтересу на три великі групи. Характерною рисою такої класифікації був критерій біологічної, суб'єктивної чи соціальної, об'єктивної природи походження інтересу.

Отже, поняття інтересу до початку XX століття уже зайняло вагоме місце в психології і педагогіці. Взагалі, інтересові приписувалася почуттєва природа, саме ж почуття розглядалося як основний його елемент. У психології інтересові приділялося в більшості випадків значення джерела психічного життя, чинника, що визначає значною мірою і зміст, і напрям психічних процесів. У педагогіці інтересові надавалося значення могутнього засобу, здатного збуджувати увагу, утримувати її, робити процес навчання для учня більш легким і приємним.

Здійснений науковий пошук дає підстави стверджувати, що С.Ананьїн виступав одним із вітчизняних основоположників теорії пізнавального інтересу, фундатором порівняльної педагогіки, теоретиком середньої, вищої освіти та професійної підготовки, прихильником обов'язкового викладання психолого-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах.

У третьому розділі - "Теоретико-методичні підходи С.Ананьїна до організації навчально-виховного процесу" - схарактеризовано і узагальнено теоретичні підходи С.Ананьїна до організації естетичного та трудового виховання дітей, розкрито сутність педологічних ідей з проблеми розвитку особистості.

Як засвідчують результати дослідження, значна частина статей (11 праць) педагога 1922-1928 рр. публікувалася на сторінках журналу "Путь просвещения" (згодом перейменованого у "Шлях освіти") та в часопису "Радянська освіта". Встановлено, що особливу увагу С.Ананьїн приділяв питанням з теорії виховання, новітнім методам навчання, проблемам вікової психології та компаративної педагогіки. Водночас, вчений аналізував суперечності освітньої галузі у журналі "Музика", де було вміщено статті та рецензії професора. У них педагог розкривав значущість загального естетичного виховання дітей та молоді, наголошував на його обов'язковості у змісті шкільної освіти через колосальний глибинний вплив на розвиток особистості.

На основі аналізу теоретико-методичних підходів С.Ананьїна до організації навчально-виховного процесу, визначено його позицію щодо методів естетичного виховання дітей. У дисертації доведено, що С.Ананьїн узагальнив сутність поняття естетичного виховання, визначив його специфічні ознаки, структурні компоненти, механізми впливу. Вчений детально проаналізував у контексті формування гармонійної особистості учня конкретні методи та прийоми естетичного виховання. Останнє, зважаючи на рівень професійної майстерності вчителя та спадковість індивіда і його набутий досвід, він вважав дієвим інструментом формування особистості у процесі соціалізації, розвитку позитивних якостей дитини, залучення індивіда до духовних цінностей, до естетичного сприйняття дійсності та переживання, вироблення естетичного смаку і уявлення про ідеал. Таким чином, (**А^дньї**" "Р" "ятл" "з" "і" "ет" естетизації освітньої галузі, бо виховання красою і через красу розвиває здібності до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, в побуті, у вчинках і поведінці.)

С.Ананьїн легально розробив та апробував новаторський для того часу екскурсійний метод у навчанні та вихованні школярів. Цей метод мав значний освітній потенціал завдяки максимальній наближеності до реалій життя. В екскурсії С.Ананьїн вбачав особливу й ефективну форму унаочнення, яка швидко активізує сприймання учнів. До того ж, цей метод - один із найзручніших засобів подолання вербалізму в навчанні. Ніякий опис, жодна книга і словесне зображення, за С.Ананьїним, не в змозі повноцінно відтворити істинне знання. А за допомогою проведення екскурсій можна значно розширити рамки дитячого досвіду та поглибити знайомство з різноманітними витворами людської життєдіяльності: архітектурою, різними галузями виробництва, шедеврами мистецтва, мальовничою природою, життям людей тощо. Вченим розроблено рекомендації щодо застосування екскурсійного методу, виділено етапи його реалізації, кожному з них С.Ананьїн дав наукове обґрунтування.

Методи успішного формування індивіда, його трудового виховання розглядалися С.Ананьїним у декількох монографічних працях "Історія

педагогіки" (1911), "Трудове виховання, його минуле і сучасне" (1924), "Історія педагогічних течій" (1929), що відзначались постійним зверненням вченого до засад індивідуального підходу, який слугував однією з основ педології як науки. А С.Ананьїн був прихильником педологічних ідей. Характеризуючи узагальнені С.Ананьїним теоретичні засади трудового виховання учнів, встановлено, що, він вважав працею будь-яку діяльність, спрямовану на подолання певних перешкод та досягнення поставленої мети.

Проведене дослідження засвідчує, що С.Ананьїн детально вивчав не тільки зміст терміну "трудове виховання", а й проаналізував його історичний аспект. Цей історико-педагогічний екскурс є цінним не тільки через те, що прояснює загальну картину стану трудового виховання в системі методів впливу на особистість, а й орієнтовно окреслює шляхи розвитку виховного процесу.

Науково-педагогічна спадщина вченого вирізняється своєрідністю розробленої С.Ананьїним концепції школи чинності, яка увиразнюється у таких положеннях: школа повинна бути школою мислення й чину (дії), власного досвіду й праці; школа чинності є школою життя. Аналіз теоретико-методичної спадщини С.Ананьїна підтвердив, що школа чинності - це своєрідний педагогічний підхід до організації навчально-виховного процесу, що має за мету ретрансляцію набутого досвіду попередніх поколінь специфічним дієвим способом, винятковість якого полягає у вправлянні, научінні, діяльному (чинному) підході до розвитку особистості.

У дисертаційному дослідженні розкрито зміст педологічних ідей вченого, які концентрувалися довкола положення про те, що дитина як особистість на шляху свого становлення проходить кілька етапів фізичного та психо-соціального розвитку. С.Ананьїн наголошував: унікальність періоду раннього дитинства полягає в тому, що він створює базу подальшого розвитку людини, який забезпечить її майбутнє психологічне, моральне здоров'я. Теоретико-методичні підходи С.Ананьїна характеризуються концептуальною насиченістю та гармонійністю.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу освітньої діяльності та науково-педагогічної спадщини Степана Андрійовича Ананьїна (1873-1942) доведено, що він був видатним ученим-педагогом кінця XIX першої третини XX ст. Опрацювання історико-педагогічної літератури, архівних документів, першоджерел дало змогу стверджувати, що вчений зробив значний внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки. Науково-педагогічна спадщина С.Ананьїна становить цілісне історико-педагогічне явище, у якому органічно поєднуються теоретико-педагогічні ідеї, погляди, кристалізація яких є результатом багатогранної діяльності. У науковому доробку дослідника, окрім праць, присвячених вирішенню педагогічних та психологічних проблем, приділено увагу питанням з філософії, історії, логіки, правознавства. Такий узагальнений висновок дає змогу висвітлити більш часткові результати нашого дослідження, а саме:

1. У результаті аналізу освітньої діяльності та науково-педагогічної спадщини С.Ананьїна, вивчено та визначено суспільно-історичні та культурно-

освітні чинники його особистісного розвитку, який становив довготривалий динамічний процес, що привів до появи оригінальної творчої індивідуальності з широким науковим світоглядом.

Вивчення архівних документів та автобіографічних матеріалів дає підстави для умовиводу, що розвиток особистості С.Ананьїна відбувався на основі впливу кількох чинників: спадковість, родинне виховання, домашня початкова освіта, здобуття середньої та вищої освіти, досвід роботи вчителем, стосунки з відомими представниками української культури та освіти. У дослідженні підкреслено, що особливої значущості у становленні та розвитку С.Ананьїна набувають не лише суспільно-історичні та культурно-освітні події, а й пов'язані з ними неординарні персоналії викладачів у студентські роки, освітні погляди зарубіжних і вітчизняних педагогів минулого та вплив колег-викладачів.

2. На основі розгляду біографічних відомостей, фактів професійної діяльності С.Ананьїна встановлено і обґрунтовано п'ять періодів життєдіяльності вченого, які суттєво відрізняються один від одного змістовим наповненням соціально-особистісної активності: I. 1873-1893 - базовий період (дитинство, отрочество, юність). II. 1893-1905 - період професійного визначення (здобуття вищої освіти, первинна соціальна зрілість). III. 1905-1915 - період професійного становлення як викладача та дослідника. IV. 1915-1925 - період розквіту науково-педагогічної діяльності вченого і методиста. V. 1925-1942 - період вільного вибору ("внутрішня свобода, творчий пошук"). Найбільш продуктивними були останні три періоди, що характеризувалися накопиченням, узагальненням, систематизацією педагогічного досвіду, різнобічною дослідницькою діяльністю, створенням оригінальних теоретико-методологічних праць, високим рівнем творчого наукового пошуку вченого. Територіально перший та п'ятий періоди - були харківськими, третій та четвертий - київськими, другий - змішаним.

Визначено й схарактеризовано напрями науково-педагогічної діяльності С.Ананьїна: педагогічно-викладацький, науково-дослідницький, управлінський, організаторсько-наставницький, культурно-просвітницький, громадський, творчо-літературний, які характеризувалися надзвичайною високою творчою активністю (особливо у IV-й період), енергійністю, цілеспрямованістю вченого, засвідчували всебічність розвитку його особистості, демонстрували глибину світогляду та віддзеркалювали дієвий підхід до вирішення проблем.

3. Проаналізовано педагогічні погляди С.Ананьїна на освітній ідеал, мету, завдання, зміст загальної освіти. Встановлено, що визнаючи освітній ідеал, мету діяльності середньої школи, учений обстоював концепцію формування гармонійно розвиненої особистості. С.Ананьїн наполягав на важливості вирішення школою двох головних завдань - виховувати досконалу людину, починаючи з раннього етапу навчання, і готувати учнів до продовження освіти й постійного професійного розвитку упродовж усього життя. На думку вченого, зміст шкільної освіти має трактуватися як система наукових знань, вільних від негативних явищ інтелектуалізму, універсалізму та трансцендентизму. С.Ананьїн критикував класичну середню школу за надання нею переваги абстрактному над

реальним, формальному над матеріальним, уявному над конкретним, далекому над близьким, минулому над сучасним, ідеальному над практично цінним.

4. Узагальнення наукового доробку вченого, дає підстави визначити сутність поняття "педагогіка інтересу" та стверджувати, що вперше в історії вітчизняної освітньої галузі С.Ананьїн ґрунтовно проаналізував і висвітлив світовий доробок з психолого-педагогічної проблеми інтересу, схарактеризував історичний та порівняльно-педагогічний аспекти цієї проблеми. Вчений науково аргументував термін "педагогіка інтересу", доводячи, що пізнавальний інтерес як позитивний стан почуттєвого емоційного напруження - важливий стимул у навчанні й вихованні дітей. С.Ананьїн трактував "педагогіку інтересу" як сукупність наукових положень, що обґрунтовують педагогічну діяльність на основі актуалізації, стимулювання, розвитку стійких пізнавальних інтересів до різних видів активності особистості. С.Ананьїн доводив, що навчання не буде успішним, якщо учні не зацікавлені навчальними предметами, якщо вчитель не здатний викликати і підтримати довготривалий інтерес. Сформований позитивний інтерес, на думку вченого, викликає прагнення до ініціативної діяльності учня в навчальному процесі. Розроблені вченим рекомендації з проблеми формування інтересу не втратили своєї актуальності в освітньому просторі сьогодення.

5. У результаті наукового пошуку схарактеризовано і узагальнено теоретико-методичні підходи С.Ананьїна до організації навчально-виховного процесу та виявлено його позицію щодо необхідності їх детального обґрунтування. Вчений розробляв питання естетичного та трудового виховання молодого покоління, наголошуючи на їх важливості та цінності, поряд з інтелектуальною освітою, моральним вихованням і фізичним розвитком для формування гармонійної особистості. Особливу роль С.Ананьїн відводив методам естетичного виховання, що впливають не тільки на всебічний розвиток дитини, а й на її окремі психічні функції. Вчений наполягав на тому, що елементарна художня освіта є необхідною передумовою успішного здійснення багатьох життєвих покликань, а також необхідним засобом для розуміння культурних цінностей різновидів мистецтва.

Проаналізовано поняття трудового виховання, яке вчений трактував як цілеспрямовану діяльність, що поєднує інтелектуальну та фізичну працю, доступну для дітей і відповідну їхнім силам. С.Ананьїн вбачав мету трудового виховання у рівномірному та гармонійному розвитку усіх здібностей особистості, що реалізується шляхом організації активної праці, яка поєднує самодіяльність, наочність, самостійні спостереження, привчання до самостійного мислення й самокерування, до дисципліни та самовиховання. У досвіді педагогічної діяльності С.Ананьїна вирізняється своєрідність методичного підходу вченого відображеного в концепції школи чинності, головна ідея якої - школа повинна бути школою мислення й дії, наuczіння, власного досвіду й праці, школою життя.

6. У дослідженні розкрито сутність педологічних ідей ученого, що полягали у вивченні якостей і властивостей дитини в цілісності, сукупності та багатоманітності потенцій фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку. Специфічний акцент С.Ананьїн ставив на забезпеченні інтеграції психічних функцій і фізіологічних процесів у гармонійному розвитку особистості,

першоосновою для чого слугує, насамперед, фізичне здоров'я. Вчений наполягав на необхідності постійного піклування про дитяче здоров'я не тільки батьків, освітніх інституцій, а й громадськості. Такий підхід до проблеми сприяв пошуку гармонізуючих методів виховання підростаючого покоління.

Побудова нового демократичного, громадянського, гуманного суспільства в Україні потребує високоосвічених і компетентних громадян, які орієнтуються на національні й загальнолюдські цінності. Підвалини виховання такої особистості вибудовано історико-культурними і науковими надбаннями талановитих попередників, у тому числі, як доведено в дисертації, і психолого-педагогічним доробком С.Ананьїна. Проведене дослідження не висвітлює усіх сторін проблеми. Подальшого поглибленого дослідження потребує останній період життєдіяльності С.Ананьїна, що пройшов у м.Змієві. Особливої уваги заслуговує освітня й управлінська діяльність вченого як директора школи, декана Київської Державної консерваторії, президента Педологічного інституту, а також аналіз педагогічного контексту філософських і літературних праць С.Ананьїна.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кошечко Н.В. Проблема пізнавального інтересу в науково-педагогічних дослідженнях С.А.Ананьїна // Науковий вісник Південноукраїнського держ. пед. ун-ту ім. К.Д.Ушинського: 36. наук. пр. / Ред. кол. : А.М.Богуш (гол. ред.) та ін. - Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2005. - Вип. № 7-8. - С. 107-113.
2. Кошечко Н.В. Ідеї естетичного виховання підростаючих поколінь в науковому доробку С.А.Ананьїна // Наукові записки: 36. наук. ст. нац. пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова / Укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко. - К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2005. - Вип. БХ (60). - С. 71-78.
3. Кошечко Н.В. Обґрунтування С.А.Ананьїним змісту екскурсійного методу в організації навчально-виховного простору учнів // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т.Шевченка / Ред. кол. : С.Я.Харченко (гол. ред.) та ін. - Луганськ: Альма-матер, 2006. - Вип. № 16(111). - С. 256-262.
4. Кошечко Н.В. Проблема розвитку дитини у педологічних працях Степана Ананьїна // Шлях освіти. - 2006. - № 3. - С. 41-46.
5. Кошечко Н.В. Методи педагогічної діяльності в науково-педагогічних дослідженнях С.А.Ананьїна // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т.Шевченка / Ред. кол. : В.Б.Євтух (гол. ред.) та ін. - К.: Київський університет, 2006. - Вип. 24-25. - С. 113-116.
6. Кошечко Н.В. Історичний аспект проблеми трудового виховання дітей та молоді у науково-педагогічній спадщині С.Ананьїна // Социальные технологии: Актуальные вопросы теории и практики. Международ. сб. науч. раб. / Ред. кол. : О.Л.Скидин (гл. ред.) и др. - Запорожье: ЗИГМУ, 2006. - Вып. 31. - С. 52-59.
7. Кошечко Н.В. Педагогічний аспект проблеми музичної освіти дітей у науковій діяльності С.А.Ананьїна // Сучасні проблеми науки та освіти. Матеріали 7-ї Міжнародної міждисциплінарної наук.-практичної конф., 25 червня - 2 липня 2006 р. - Харків: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2006. - С. 191.

8. Кошечко Н.В. Актуальні педологічні ідеї С.А.Ананьїна про соціалізацію особистості // 36. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. - К.: ГНОЗІС, 2006. - Т. VHI, вип. 2. - С. 142-149.
9. Кошечко Н.В. Психолого-педагогічні погляди С.А.Ананьїна на проблему трудового методу виховання учнів // Социальные технологии: Актуальные вопросы теории и практики. Международ. сб. науч. раб. / Ред. кол. : О.Л.Скидин (гл. ред.) и др. - Запорожье: ЗИГМУ, 2006. - Вып. 29. - С. 167-173.
10. Кошечко Н.В. Моральне виховання учнів загальноосвітньої середньої школи за С.А.Ананьїним // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. / Ред. кол. : І.А.Зязюн (гол. ред.) та ін. - Київ-Вінниця: ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2006. - Вип. 10. - С. 39-44.
11. Кошечко Н.В. Педагогічні погляди С.А.Ананьїна на ресурсні можливості засобів естетичного виховання підростаючих поколінь // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: 36. наук. пр. / За заг. ред. М.Б.Євтуха, уклад. - О.В.Михайленко. - К.: КНЛУ, 2006. - Вип. 30. - С. 92-96.
12. Кошечко Н.В. Педологічний семінар як ефективний інтерактивний метод роботи з студентською молоддю за С.А.Ананьїним // Соціальна робота і сучасність: теорія та практика: Матеріали IV Міжнародної наук.-практичної конф., 18-19 травня 2006 р., / Уклад.: Б.В.Новіков, Л.М.Дмитрова, І.І.Федорова. - К.: Політехніка, 2006. - С. 35-36.
13. Кошечко Н.В. С.А.Ананьїн про трудове виховання підростаючих поколінь // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: 36. наук. пр. - К.: Київський університет, 2006. - Вип. 5. - С. 129-137.
14. Кошечко Н.В. Перспективність педологічних ідей С.А.Ананьїна // Шевченківська весна. Сучасний стан науки: IV Міжнародна наук.-практична конф., 2-3 березня 2006 року. - К.: Київський університет, 2006. - С. 68-77.
15. Кошечко Н.В. С.А.Ананьїн про співробітництво як необхідну засаду формування успішної особистості у системі суспільних відносин // Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень: Матеріали VIII Міжнародної конф., 27-28 квітня 2006 р. - К.: Київський університет, 2006. - С. 103-108.
16. Кошечко Н.В. Розвиток особистості дитини засобами естетичної педагогіки в освітній діяльності С.А.Ананьїна // Витоки педагогічної майстерності - Полтава: ПДПУ ім. В.Г.Короленка, 2007. - Вип. № 3. - С. 231-236.
17. Кошечко Н.В. Інформаційний аспект школи чинності С.А.Ананьїна // Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця: Матеріали VIII Міжнародної наук.-практичної конф., 22-23 березня 2007 р. - К.: НАУ, 2007. - С. 89-90.
18. Кошечко Н.В. Методи виховання дитини у контексті науково-педагогічної діяльності С.А.Ананьїна // Problemy rodziny na początku trzeciego tysiaclecia. Naukowe wydawnictwo Piotrkowskie. - Piotrkow Trybunalski, 2007. - Т. II. - S. 333-341.

19. Кошечко Н.В. Феномен совісті в структурі моральної самосвідомості особистості за С.Ананьїним // Значення совісті загальнолюдське: державне, особисте, родинне: Матеріали Всеукраїнської діалогової конф., 26 січня 2007 р. - К.: Київський університет, 2007. - С. 73-78.

АНОТАЦІЇ

Кошечко Н.В. Науково-педагогічна діяльність С.А.Ананьїна (1873-1942).

- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки. - Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2008.

У дисертаційному дослідженні здійснено аналіз науково-педагогічної діяльності С.Ананьїна - вчителя, директора школи, вченого, професора, декана, активного громадського діяча. Охарактеризовано розвиток особистості С.Ананьїна у суспільно-історичному та культурно-освітньому контексті кінця XIX першої третини XX ст.; розкрито основні чинники формування особистості вченого; встановлено періоди та напрями його науково-педагогічної діяльності. Обґрунтовано освітній ідеал, мету, завдання, зміст освіти середньої школи за С.Ананьїним; визначено сутність поняття "педагогіка інтересу" у наукових дослідженнях вченого; проаналізовано узагальнені С.Ананьїним теоретичні підходи до організації естетичного та трудового виховання; розкрито зміст актуальних педологічних ідей вченого.

До наукового обігу введено нові історико-педагогічні документи, що характеризують С.Ананьїна як видатного педагога, психолога, педолога, філософа. Основні результати, положення, висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у викладанні історії педагогіки, процесі підготовки підручників.

Ключові слова: С.Ананьїн, науково-педагогічна діяльність, пізнавальний інтерес, естетичне, трудове виховання, екскурсія, педологія.

Кошечко Н.В. *Научно-педагогическая деятельность С.А.Ананьина (1873-1942).* - Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - общая педагогика и история педагогики. - Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2008.

В диссертационном исследовании осуществлен анализ научно-педагогической деятельности С.Ананьина - учителя, директора школы, ученого, профессора, декана. Характеризуется развитие личности С.Ананьина в общественно-историческом и культурно-образовательном контексте конца XIX первой трети XX ст.; определены факторы формирования личности ученого; установлены периоды и направления его научно-педагогической деятельности. Обосновано образовательный идеал, цель, задачи, содержание образования средней школы за С.Ананьиным; сформулирована сущность "педагогика интереса" в научных исследованиях С.Ананьина; осуществлен анализ

обобщенных ученым теоретических подходов к организации эстетического и трудового воспитания детей; раскрыто содержание актуальных педологических идей С.Ананьина.

В научное обращение введены новые историко-педагогические документы, которые характеризуют С.Ананьина как выдающегося педагога, психолога, педолога, философа. Основные результаты, выводы диссертационного исследования могут быть использованными в преподавании истории педагогики, в процессе подготовки учебников.

Ключевые слова: С.Ананьин, научно-педагогическая деятельность, познавательный интерес, эстетическое, трудовое воспитание, экскурсия, педология.

Koschchko N.V. *The scientific-pedagogical activity of S.A.Ananjin (1873-1942).* - Manuscript.

The dissertation for the candidate's degree in Pedagogies in speciality 13.00.01 - Pedagogical Science and the History of Pedagogies. - Taras Shevchenko Kiev National University, Kiev, 2008.

In dissertation research the complete analysis of scientific and pedagogical activity of S.Ananjin's - teachers, director of school, scientific, professors, the manager-dean, the active public figure is carried out.

In work process of becoming and development of person S.Ananjin in a historical and cultural-educational context of end XIX first third of XX century is analysed.

Major factors of formation of his person are certain. The periods and directions of scientific and pedagogical activity of the professor are established.

It was formed on the basis of several factors: S.Ananjin's heredity, presence of a wide spectrum of deposits and abilities, endowments; its education in conditions of nobiliary family; the importance of the elementary education, the received house; positive experience of communication of S.Ananjin's in the third Kharkov's grammar schools; the deep spiritually-social influence received during training to the future of the scientist at the Kharkov and Kiev Imperial universities. By us it is noted, that the important role in development of person of S.Ananjin socio-historical and cultural-educational events and, connected with them, personnels of outstanding teachers-professors of these higher educational institutions have played: M.Alekseenko, D.Bagalij, L.Vladimirov, O.Gilljarov, M.Gredeskul, V.Danevskij, I.Ditjatin, B.Kistjakivskij, A.Speranskij, A.Stojanov, G.Chelpanoa, N.Tsitovica and others.

Also, on formation of person of S.Ananjin educational sights widely known foreign (V.Vundt, I.Gerhart, Dj.D'ui, Dj.Lock, E.Mejman, J.Pestalotzzi, V.Rejn, G.Spenser, S.Holl, G.Shareلمان) and domestic (O.Duhnovich, M.Korf, G.Solomin, L.Tolstoj, K.Ushinskij) teacher's in last and its most famous colleagues-contemporaries: G.Grinko, M.Grushevskij, T.Lubenez, S.Rusova, J.Rjappo, M.Skripnik, O.Shumskoj and others. In this process of defining value has got S.Ananjin's constant aspiration to self-development, self-education, self-improvement and self-realization. Also the further development of pedagogical outlook of S.Ananjin was influenced by his

colleagues - professors J.Chepiga, N.Lebedintsev, B.Manzhos, O.Muzichenko, I.Ogienko, A.Vladimirsky, G.Zhurakivsky, M.Zerov and other.

The essence, the periods and directions of scientific and pedagogical activity professor is opened. Having analysed little-known sources of scientific and pedagogical activity of S.Ananjin, we reveal the significant contribution of the scientist to the theory and practice of education. With the purpose of the profound comprehension of weightiness of his heritage for domestic pedagogical, we have allocated five periods of ability to live of the researcher which essentially differ one from another the contents of scientific-pedagogical activity: the first - the base period of the childhood, adolescence, a youth with 1873 for 1893; the second - receptions of education, professional definition, a primary social maturity with 1893 for 1905; the third - becoming as teacher and the scientist with 1905 for 1915; the fourth - developments of scientific-pedagogical work with 1915 for 1925; the fifth - a free choice ("internal freedom, creative search") with 1925 for 1942. The first and last - were Kharkov, the third and the fourth - Kiev, the second - mixed.

The contents of scientific and pedagogical activity of the professor during these periods appeared in the following basic directions: 1) pedagogical-teaching; 2) research; 3) administrative; 4) manages; 5) cultural-educational; 6) public; 7) creative-literary. All of them were characterized by high creative activity, vigour, purposefulness of the scientist, represented an illustration to an all-around development of his person, showed depth and dimensions of outlook of the professor and displayed S.Ananjin's original effective approach to the decision of various problems.

It is proved an educational ideal, the purpose, problems, the contents of education of high school for S.Ananjin. They were, that the contents of education in it, its educational ideal was defined as system of scientific knowledge free from the negative phenomena. The essence of cognitive interest in S.Ananjin's scientific researches is formulated. The problem of cognitive interest which will be, that interest - the important stimulus in training and education of children is staticized. It is a basis of educational process.

The analysis of the generalized scientists of theoretical approaches to the organization of aesthetic education and labour of children by means of excursion is carried out. The maintenance actual pedagogical S.Ananjin's ideas concerning successful development of the person is opened.

New historical-pedagogical documents which expand representation about development of pedagogical idea in end XIX of the first third of XX century are entered into the scientific manipulation, deepen and supplement details about ability to live of the outstanding philosopher, the teacher, the psychologist, pedolog - S.Ananjin.

The basic results, positions, conclusions of dissertational research can be used in teaching a history of pedagogic, during preparation of textbooks, in teaching and educational process of higher educational institutions which will assist creative use of the scientific and pedagogical inheritance of S.Ananjin in modern conditions.

Key words: S.Ananjin, scientific and pedagogical activity, cognitive interest, aesthetic, labours education, pedologija.